

ahlâkî değildir. Temeldeki bu görüş ayrılıklarının yanı sıra İslâm dünyasında Aristo'nun ahlâk felsefesine fazlaca önem verilmeyişinin başlıca sebeplerinden biri de şudur: Müslümanlar yüksek ahlâk prensiplerini Kur'an ve Sünnet'te buldukları için bu konuda yabancı kültürlere iltifat etmemişlerdir. Kur'an'da Hz. Peygamber'in ahlâkî "en üstün ahlâk" olarak vasıflandırılmakta (bk. el-Kalem 67/4) ve Resûlullah'ın "en güzel örnek" olduğu ifade edilerek (bk. el-Ahzâb 33/21) müslümanların onu örnek almaları tavsiye edilmektedir. Bu sebeple her çeşit fazileti Kur'an ve Sünnet'te arayan müslümanlar sistematik ahlâk nazarîyelerinden ziyade, ahlâk ile ilgili âyet ve hadisleri "Kitâbü'l-âdâb", "Kitâbü'l-ahlâk" veya "Mekârimü'l-ahlâk" gibi isimler altında toplamayı ve bu ilkeleri hayatın her safhasında uygulamayı tercih etmişlerdir.

Siyaset. Aristo'nun sekiz bölümden oluşan *Politika* (*Politica*) adlı eserinin Arapça'ya çevrildiği konusunda klasik kaynaklarda hiçbir bilgi mevcut değildir. İslâm müellifleri bu eseri *Kitâbü's-Siyâse* adıyla anıyor ve az da olsa muhtevass hakkında bazı bilgiler veriyorlarsa da bugüne kadar İslâm dünyasında söz konusu eserin izine rastlamak mümkün olmamıştır. Bir mecmuada (Köprülü Ktp., nr. 1608, vr. 70^a) Aristo'nun devlet şekil-

Luca Della Robbia'da Eflâtun ve Aristo'yu gösteren bir kabartma - Floransa / İtalya

leri hakkındaki fikirlerinin yer aldığı görülmektedir; ancak bu konuya *Politika*'dan başka *Retorika* (*Rhetorica*) adlı kitabında da yer verdiği için belirtilen mecmuadaki bu parçanın hangi eserinden alındığı tesbit edilememektedir. Ortaçağ İslâm ve hristiyan dünyasında Aristo'nun siyaset kitabı olarak ün yapan ve İbnü'l-Bitrîk'in kaleminden çıktığı anlaşılan *Kitâbü's-Siyâse fî tedbîr-i-riyâse* veya diğer adıyla *Sırrü'l-esrâr*'ın Aristo ile ilgisi yoktur ve zaten Meşşâî filozoflar bu uydurma eseri hiçbir zaman ciddiye almamışlardır. Bununla beraber söz konusu eser tıp, *fîrâset** ve astroloji gibi konuları da kapsadığı için sonraları İslâm kültür dünyasını hayli meşgul etmiştir.

Klasik kaynaklarda Aristo'ya izâfe edilen birçok mektup yer almaktadır. Bunlar mahiyet itibarıyla siyaset ve ahlâk konularında İskender'e hitaben yazıldığı iddia edilen öğütlerdir. Şu var ki Allah'a hamd ü senâ ile başlayan, dünyayı ve dünya nimetlerini küçümseyen, alçak gönüllülüğü ve tevekkül ü tavsiye eden dinî motifli bu yazıların Aristo'nun düşünce tarzıyla bağdaşması mümkün değildir.

Aristo'nun eserlerinin ilk ve Ortaçağ'daki listeleri, bunların mahiyet ve muhtevaları, Arapça'ya yapılan tercümeleri, şerh, tefsir veya ihtisarları, ilmi neşirlerinin nerede ve ne zaman yapıldığı gibi hususlar için Mahmut Kaya'nın *İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi* (İstanbul 1983) adlı eserine bakılabilir (s. 73-347).

BİBLİYOGRAFYA :

Aristoteles [Aristo], *Manîku Aristo* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1948-52, I-III; a.mlf., *Organon* (trc. H. Ragıp Atademir), İstanbul 1963-67, I-V; a.mlf., *Kitâbü'l-Hağâbe: Rhetorica* (trc. İ. Selâme), Kahire 1953; a.mlf., *Kitâbü's-Şîr: Poetica* (trc. İsmail Tunalı), İstanbul 1963; a.mlf., *es-Semâ'ût-tabî'i: Physica* (trc. A. Lutfi es-Seyyid), Kahire 1935, I-II; a.mlf., *Kitâbü'n-Nefs: De Anima* (trc. A. Fuâd el-Ahvânî), Kahire 1949; a.mlf., *Mâ Ba'de't-Tabî'a: Metaphysica* (Tefsîru Mâ Ba'de't-Tabî'a içinde, nşr. Maurice Bouyges), Beyrut 1938-48, I-IV; a.mlf., *Kitâbü'l-Ahlâk: Ethika Nikomakhya* (trc. A. Lutfi es-Seyyid), Kahire 1924; Batlamyus el-Garîb, *Fihristü kütübi Aristotâlis ve sîretüh, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4833, vr. 11^b-14^b*; Fârâbî, *es-Semeretü'l-marziyye fî bâ'zî risâlâtî'l-Fârâbiyye* (nşr. Dieterici), Leiden 1890; a.mlf., *el-Cem' beyne re'yeyi'l-hakimeyn* (es-Semere içinde); a.mlf., *Fî Agrâzi'l-hakim fî külli mâ-kâle mine'l-kitâbi'l-mevsûm bi'l-Hurûf* (nşr. Dieterici), Leiden 1890; a.mlf., *İhşâ'ü'l-ülûm* (nşr. A. Gonzales Palancia), Madrid 1953; a.mlf., *Felsefetü Aristotâlis* (nşr. Muhsin Mehdi), Beyrut 1961, I-IV; a.mlf., *Fî Ârâ'î ehli'l-medîneti'l-fâzıla* (nşr. Dieterici), Leiden 1985; Mes'ûdî, *et-Tenbîh; Kindî, Resâ'il; İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist*, Beyrut 1398/1978, s. 239, 345-352; İbn Sînâ, *el-İşârât; a.mlf., en-Necât* (nşr. Muhyiddin Sabri), Kahire 1331; Saîd el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-ümem*, Kahire, ts., s. 26, 29; İbn Fâtik, *Muhtârü'l-hikem ve mehâsinü'l-kelim* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 178-184; İbn Rüşd, *Resâ'il*, Haydarâbâd 1947; a.mlf., *Telhîşü Kitâbi'n-Nefs* (nşr. A. Fuâd el-Ahvânî), Kahire 1950; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-ulemâ*, Kahire 1326, s. 21-40; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ*, Kahire 1882, I, 54-69; Abdurrahman Bedevî, *Aristo 'inde'l-'Arab*, Kahire 1947; a.mlf., *el-Eflâtûniyye el-Muhdese 'inde'l-'Arab*, Kahire 1955; a.mlf., *Eflâtun 'inde'l-'Arab*, Kahire 1955; a.mlf., *Greek into Arabic*, London 1962; T. J. De Boer, *İslamda Felsefe Tarihi* (trc. Yaşar Kutluay), Ankara 1963; a.mlf., "Aristo", *İA*, I, 570-572; D. Laertius, *Lives of Eminent Philosophers* (nşr. R. O. Hicks — M. A.), London 1965-66, I-II; F. E. Peters, *Aristotle and Arabs*, London 1968; De Lacy O'Leary, *İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri* (trc. Hüseyin Yurdaydın — Yaşar Kutluay), Ankara 1971; Anton — H. Chroust, *Aristotle*, I-II, London 1973; Mahmut Kaya, *İslâm Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*, İstanbul 1983; R. Walzer, "Aristotâlis or Aristû", *EI*² (İng.), I, 630-633.

MAHMET KAYA

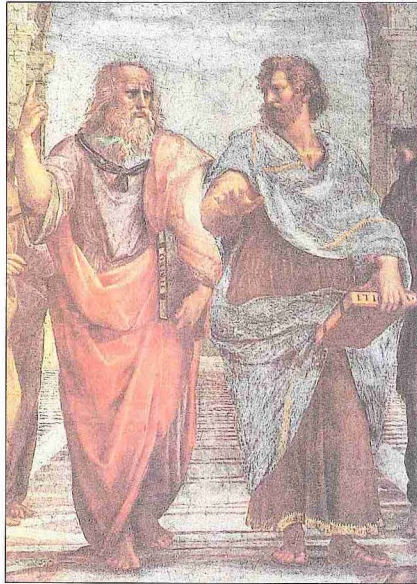
ARİŞ

(العريش)

Mısır'da Kuzey Sînâ bölgesinin idarî merkezi.

Sînâ yarımadasının kuzeyinde Akdeniz sahilinde kurulan şehir, eski Mısır'da Rhinokorura adıyla biliniyordu. Bugün Kuzey Sînâ bölgesinin (muhâfaza) merkezi olup çok verimli topraklara sahip bu-

Raphael'in, Eflâtun'un gerçeği göklerde (idealarda), Aristo'nun yeryüzünde aradığını ifade eden resmi (Atina Okulu adlı freskosundan detay - Vatikan)

lunan Arış vadisinin batı yakasında yer almaktadır. Şehrin 1986 sayımına göre nüfusu 67.638, bölgenin nüfusu ise 136.663'tür.

Arış, Mısır'ın fethi sırasında Amr b. As tarafından alınarak İslâm topraklarına katılmıştır (18/639). İbn Battûta ve Yâkut el-Hamevî Arış'ı anlatırken "han" adı verilen misafirhanelerden ve alışveriş merkezlerinden bahsederler. Stratejik bir mevkiye sahip olan şehir, Mısır'ı fetheden Arap ve Osmanlı ordularının geçtiği önemli bir yerdi. Nitekim Yavuz Sultan Selim Mısır fethine giderken deniz yolunu takip ederek Arış'ten geçmiş ve orada bugün de mevcut olan bir cami inşa ettirmiştir (1516). I. Dünya Savaşı'na kadar ayakta duran Arış'teki Osmanlı kalesi 1560'ta Kanûnî Süleyman tarafından yaptırılmıştır. 18 Şubat 1799'da Napolyon tarafından işgal edilen Arış'ı aynı yılın 17 Kasımında Osmanlılar özel bir anlaşmayla geri aldılar. 24 Ocak 1800 tarihinde Napolyon ile Osmanlılar arasındaki anlaşma burada yapılmış ve Fransızlar hiçbir kayıt ve şart ileri sürmeden Mısır'ı terketmişlerdir. 1882'de İngilizler'in Mısır'ı işgalinden sonra Londra Muahedesi ile Mısır Mehmed Ali Paşa'ya bırakılırken bu ülke ile Osmanlı Devleti arasındaki sınır Arış civarından Akabe'ye uzanan bir hat boyunca tesbit edilmişti. 1906'da Osmanlı Devleti'nin Hicaz demiryolu üzerinde önemli bir mevki olan Akabe ve yakınlarındaki Tâbe'yi işgali ve ardından İngiltere'nin ultimatomu ile burayı tahliye etmesi üzerine, Mısır topraklarında kalan Arış civarından Akabe körfezine uzayan sınır iki ülke heyetleri arasında yeniden belirlendi. Şehir, 20 Aralık 1916'da Filistin'e doğru yola çıkan İtilâf kuvvetlerinin eline geçti. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu Süveyş Kanalı istikametinde hareket ettiği sırada Arış'ten geçmemiş, fakat oraya bir sahil muhafaza müfrezesi gönderilmiştir. Arış 1917'de Osmanlı kuvvetlerinin bölgeyi tahliyesi üzerine İngiliz işgali altına girmişse de savaştan sonra Mısır'a terkedilmiştir. 1967 yılında Sînâ'nın İsrail tarafından işgal edilmesinden sonra bir süre İsrail idaresinde kalan Arış daha sonra Eylül 1978'de yapılan Camp David Antlaşması'yla Mısır'a iade edildi. Osmanlılar devrinde yetişen ve sonradan Ezher şeyhi olan meşhur fıkıh âlimi Abdurrahman b. Ömer el-Arîşî (ö. 1179/1765) ile muhaddis Ahmed b. İbrâhim b. Feth el-Arîşî buradan yetişen tanınmış ilim adamlarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmûsü'l-a'lâm, IV, 3145; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 113-114; Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut 1969, s. 221; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, I, 70; Makrîzî, *el-Hitât*, I, 210-211; Himyerî, *er-Ravdû'l-mî'âr* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1975, s. 410; C. Bouchard, *La Chute del-Arich* (nşr. G. Wiet), Kahire 1945; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, V, 359 vd.; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 78; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, I, 301-302; Mustafa Murad ed-Debbâğ, *Bilâdünâ Filistîn*, Amman 1405/1985, I, 135, 138, 139, 406, 416, 421; *The Middle East and North Africa 1984-1985*, London 1985, s. 73; F. Buhl, "el-^cArîş", *İA*, IV, 221; a.mlf., "al-^cArîş", *El*² (İng.), I, 630.

MUSTAFA L. BİLGE

ÂRİYET

(العارية)

Bir kimseye
bir süre kullanmak üzere
karşılıksız verilen mal.

Arapça'da daha çok **âriyyet** şeklinde kullanılan kelimenin kökünde "nöbetleşme" mânası bulunmaktadır. Bazı dilciler âriyetin **âr** (utanma, hayâ) ve **ariyye** (bağış) kelimeleri ile münasebeti üzerinde de durmuşlardır. Arapça'da âriyet karşılığında **âre**, **muâr**, **müsteâr** kelimeleri de kullanıldığı gibi âriyet vermeye **iâre**, verene **muîr**, âriyet almaya **istiâre**, alana da **müsteîr** denmektedir (*Mecelle*, md., 766-767).

Bir fıkıh terimi olarak âriyet, Hanefî ve Mâlikîler'e göre, dönülmesi kabil olmak üzere menfaati karşılıksız olarak başkasına temlik edilen (devredilen) maldır. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise menfaat mülkiyeti değil, intifâ hakkı devredilen maldır. Hanefî âlimlerden Kerhî de ikinci tarifi kabul etmektedir. İkisi arasındaki fark, birinci tarife göre âriyet alan kimsenin bunu başkasına iâre hakkının bulunması, ikinciye göre ise böyle bir hakkının bulunmayıp sadece kullanım hakkının mevcut olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen "mâûn" kimesini (bk. el-Mâûn 107/7) müfessirler, karşılıklı yardımlaşmanın birer örneği olan zekât ve âriyetle açıklarlar. Buna göre Kur'an âriyeti teşvik etmiş, buna engel olanları ise kınamıştır. Hz. Peygamber'in âriyetin meşrûluğu ile ilgili sözleri yanında bizzat kendisinin de âriyet aldığına dair hadisler vardır (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "e-âre", "isti-âre", "âriyye" md.leri). Bunlara dayanarak İslâm hukukçuları meşrû kullanımlar için âriyet vermenin müstehap olduğunu belirtmişlerdir. Gayri meşrû bir yolda kullan-

mak söz konusu olduğunda ise âriyet, yerine göre mekruh ve haram sayılmıştır.

Âriyetin Unsurları. Hanefîler'e göre âriyet vermenin unsurları (rükünleri) icap ve kabul veya onun yerini tutan teâtîdir; yani sarîh bir irade beyanı ile veya iâreye delâlet edecek bir karînenin bulunması halinde irade beyanı olmaksızın bir malı âriyet olarak alıp kullanmadır. Diğer mezhepler ise iârenin unsurlarını muîr, müstâir, âriyete konu olan mal, irade beyanı olarak dörde ayırırlar. İki görüş arasındaki fark öze değil şekle yöneliktir. İrade beyanı zarurî olarak bu beyanın taraflarını ve konusunu da içine aldığından Hanefîler bunların ayrıca belirtilmesine gerek görmemişlerdir.

Şartları. Unsurlarından ayrı olarak iârede taraflarla ve âriyet alınan malla ilgili şu şartların da bulunması icap eder: 1. Âriyet verenin ve alanın akıllı olması gerekir; Hanefîler'e göre bulûğ ve reşid olma şart değildir (*Mecelle*, md. 809). Buna göre eksik ehliyetli mümeyyiz küçükler kanunî temsilcilerinin rızasıyla âriyet alıp verebilirler. Diğer mezheplere göre ise âriyet verenin tam ehliyetli, alanın da tamamen lehte olan akidleri yapmaya ehil olması gerekir. Bu mezheplere göre âriyet verme tamamen aleyhte bir muamele olduğundan eksik ehliyetlilerin (mümeyyiz küçük, sefih, köle) âriyet vermesi kabul edilmemiş, alan bakımından ise, tamamen lehte bir tasarruf olduğundan, teberra kabule ehil olmaları yeterli görülmüştür. Hanefîler iârede malın kendisinin (aynının) değil menfaatinin temlik edildiğini ve her zaman dönülebilir (gayri lâzım) bir akid olduğunu göz önüne alarak bunu muîr bakımından tamamen aleyhte bir muamele kabul etmemişler ve alım satım gibi eksik ehliyetlilerin izinle yapabilecekleri akidler arasında saymışlardır. 2. Âriyet olarak verilen malın tüketilen değil kullanılan bir mal olması gerekir. Tüketilerek faydalanılan mallar âriyet akdinin değil **karz*** akdinin konusu olurlar. Bu tür malların aynının değil mislinin iadesi mümkündür. Halbuki âriyette kural olarak malın misli değil aynı iade edilir. Para da bu anlamda tüketilen bir mal kabul edilir ve âriyete değil karza konu olur. Bunun bir istisnası tabii semerelerde (zevâid-i munfasıla) görülmektedir. Süt, yün, meyve gibi tabii semerelerinden faydalanılan hayvanların vb. malların âriyetinde bu tür malların aslının değil semerelerin tüketilmesi söz konusu olmaktadır. 3. Akdin tamam olması ve âriyet alanın malın menfaatine mâlik